

Ольга ПАВЛОВА
(Харків)

Постать музеєзнавця А.Ф. Луньова в контексті образотворчого мистецтва (до 95-річчя від дня народження)

Ім'я Афанасія Федоровича Луньова відоме в професійному середовищі педагогів, істориків, музеєзнавців, мистецтвознавців, художників, краєзнавців України та на пострадянському просторі. Приклад його педагогічної та культурно-мистецької діяльності стає предметом дослідження переважно харківських учених, хоча за масштабами музеєзнавчої діяльності, поєднанні методів музейної педагогіки в системі шкільної освіти заслуговує на більш широке висвітлення й узагальнення.

Популяризація музейно-педагогічного досвіду А.Ф. Луньова представлена в опублікованій бібліографії [1, с. 59–70]. Переважна більшість вказаних публікацій носить науково-популярний характер. Вони висвітлюють історію та діяльність організованого з ініціативи А. Луньова і за безпосередньої його участі шкільного музею художнього профілю у с. Пархомівці на Харківщині. Публіцистичний стиль не завжди дозволяє достатньо проаналізувати й висвітлити особистий внесок організатора музею в його розвиток і педагогічні підходи освітньо-виховної роботи серед учнів, об'єднаних в історико-мистецький клуб «Райдуга», а також простежити взаємозв'язки з художниками, представниками художньо-мистецької інтелігенції та організаціями, які підтримували ідею створення в сільській місцевості художнього музею і сприяли її реалізації. Популяризації ідей А. Луньова сприяло видання у 1990 р. науково-популярного нарису [5] та в 2009 р. збірника статей і матеріалів «Афанасій Федорович Луньов. Спогади, документи, матеріали» – до 90-річчя від дня народження [1], а також започаткування в 2010 р. з ініціативи кафедри історіографії, джерелознавства та археології та підтримки вчених, музеєзнавців, мистецтвознавців, художників, щорічних науково-практичних семінарів з проблем музеєзнавства та мистецтвознавства «Луньовські читання» та видання за їх результатами збірника статей [9].

Луньов Афанасій Федорович (15.01.1919–7.02.2004) відомий у літературі як засновник і організатор Пархомівського історико-художнього музею, педагог, колекціонер, музеєзнавець, мистецтвознавець, краєзнавець [1, с. 8].

Народився А.Ф. Луньов у с. Щегольок Суджанського повіту Курської губернії. В 1932 р. разом із сім'єю переїхав до Донбасу. Середню освіту отримував у м. Сталіно (нині Донецьк).

У 1937 р. вступив до історичного факультету Київського державного університету. В 1940 р. за станом здоров'я взяв академвідпустку, працював учителем Донецької бібліотечної школи у м. Артемівську. З початком Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років через хворобу змушений був залишитися на окупованій території, в 1942 р. був вигнаний до Німеччини, до 1945 р. знаходився у німецькому полоні, де працював на підприємствах м. Гельзенкірхен. Після закінчення війни з вересня 1945 р. розпочав педагогічну діяльність учителя історії у Пархомівській середній школі Краснокутського району Харківської обл. В 1947–1949 роках екстерном закінчив повний курс історичного факультету Харківського державного університету.

А. Луньов колекціонував матеріали та предмети історії й побуту, художні твори, книги, тощо. В 1946 р. організував шкільний гурток «Юний історик», який на початку 1950-х років був реорганізований у мистецтвознавчий клуб «Райдуга». В 1953 р. у двох шкільних кімнатах створив першу музейну експозицію, у 1955 р. був заснований історико-художній музей. В основу музейного зібрання ввійшла особиста художня колекція А.Ф. Луньова та подарована збірка живописних і графічних робіт харківських художників. А. Луньов доклав зусиль для встановлення зв'язків із художниками та художніми музеями тодішнього СРСР [8, с. 5].

З 1962 р. експозиція музею була влаштована у 9-ти залах першого поверху садиби кінця XVIII ст. У 1972 р. музею було присвоєно звання Народного, в 1986 р. надано статус державного. З цього часу і до сьогодні музей функціонує на правах автономного відділу Харківського художнього музею.

До 1986 р. Пархомівський музей функціонував на громадських засадах як шкільний. Його фондова, експозиційна, екскурсійна, освітня робота будувалася за всіма правилами музеєзнавства завдяки умілій організації діяльності керованого А.Ф. Луньовим шкільного мистецького клубу «Райдуга» [6, с. 7]. Учні разом із учителем проводили краєзнавчу пошукову роботу, створювали експозиції та доглядали за колекцією, навчалися екскурсійній роботі, здійснювали листування з визначними художниками, провідними музеями, тощо.

Отже, формуванню колекції сприяли особисті придбання А.Ф. Луньова у приватних осіб і підтримка та подарунки художників (Є.В. Вучетича, І.С. Їжакевича, Є.А. Кібрика, С.Т. Коньонкова, Ю.М. Піменова, Б.І. Пророкова, М.М. Ромадіна, Б.М. Неменьського, М.С. Сар'яна В.В. Сізікова, В.А. Фаворського, Л.І. Чернова, С.А. Чуйкова, П.А. Шиги-маги, К.Ф. Юона й інших). Частину колекції склали художні твори, що були передані Ермітажем, Музеєм образотворчих мистецтв ім. О.С. Пушкіна (м. Москва), Дирекцією музеїв Московського Кремля, Міністерством культури СРСР, Спільною художників СРСР та УРСР. Серед творів, що складають перлини колекції музею роботи А.Ю. Архіпова, О.Я. Головіна, О.А. Іванова, М.О. Ярошенка, І.Ю. Рєпіна, В.О. Серова, В.В. Маяковського, Якоба ван Рейсдала, Ван Дейка, П. Пікассо й інших [7, с. 4–6].

Таким чином, у середині ХХ ст. вдалося зібрати різноманітну художню колекцію Пархомівського музею, яка на сьогодні у своїх фондах нараховує понад шість тисяч одиниць зберігання творів живопису та графіки. Частину колекції складають також експонати історико-етнографічного характеру. Експозиція завжди будувалася відповідно до загальноприйнятого історико-хронологічного принципу, має відділи: іконопису, вітчизняного мистецтва XVIII – початку ХХ ст., зарубіжного, вітчизняного мистецтва ХХ ст. та сучасності, історико-етнографічний.

На сьогодні Пархомівський художній музей імені А.Ф. Луньова – один із найстаріших народних музеїв України і єдиний художнього профілю, який є важливим історико-культурним центром Слобожанщини, сприяє розповсюдженню знань з історії вітчизняної й світової культури, здійснює широку культурно-освітню роботу серед населення.

У 2005 р. Пархомівському музею на честь 50-річчя його заснування була присуджена премія ім. Д.І. Яворницького Всеукраїнської спілки краєзнавців, а в 2008 р. присвоєно ім'я А.Ф. Луньова.

Уся педагогічна та музейно-естетична діяльність А.Ф. Луньова була направлена на духовне виховання учнів. У основі його морально-естетичних і етичних ідеалів була хрис-

тиянська філософія [11, с. 295]. Високоморальні цінності намагався виховати на кращих художніх традиціях музики, літератури, але основним засобом обрав мистецтво.

Його біографія переплетена випробуваннями, які випали на долю багатьох, хто народився у першій половині ХХ ст. Але йому вдавалося зберігати силу духу, милосердя, віру в добро, красу світу та людських учинків, що він намагався передавати і виховувати через мистецтво у своїх учнів.

Сприймаючи постать А.Ф. Луньова в контексті образотворчого мистецтва, ми говоримо про нього як про мистецтвознавця та музеєзнавця, який створив цікаву, різноманітну художню колекцію високого рівня. Глибокі знання та професійні мистецькі якості простежується, наприклад, і в його публікаціях присвячених питанням естетичного виховання та мистецтву, і в листуванні з художниками. Наприклад, коли поставало перед ним питання про набуття спеціальної мистецької освіти, з цього приводу йому в листі від 20 грудня 1962 р. В.А. Фаворський писав: «Относительно Вашего плана, относительно поступления в институт им. Репина, не знаю, что Вам сказать. Конечно, знание фактическое у Вас пополнится, но я не высокого мнения о том, как преподают искусствоведение. Теорию искусств не преподают, скорей – литературное понимание искусства. Это всегда мне не нравилось. Так что мне кажется, что фактическую часть можно приобрести по книгам. Словом, не знаю, что Вам посоветовать» [1, с. 105]. Визнанням естетичного напрямку в педагогічно-музейній і мистецькій діяльності стало також обрання у 1965 р. А. Луньова членом естетичної ради Академії педагогічних наук СРСР та запрошення на засідання всесоюзних з'їздів художників СРСР.

Напевне, неординарність особистості А. Луньова, його людські та професійні якості, не в останню чергу в галузі мистецтва, внутрішній світ приваблювали митців. Результатом цього стало створення в різні роки певними художниками художнього образу музеєзнавця. Портретна галерея А.Ф. Луньова нараховує біля десяти творів, вона достатньо різноманітна та різнобарвна. Його портретні образи виконані у різних художніх техніках – від живопису й графіки до авторських технік прикладного мистецтва [2].

Слід зазначити, що автори картин добре знали А.Ф. Луньова, в більшості випадків їх відносини були дружніми, що дозволило глибоко відчути його внутрішній світ, познайомитися зі сповідуваними ним життєвими цінностями.

З іншого боку, втілення образу А. Луньова в художній формі – це не лише результат дружніх стосунків і симпатій, але й творче покликання митців, яких не могла не зачарувати його внутрішня краса, захопленість і відданість справі, його філософія життя, самопожертва й аскетизм, внутрішня любов до навколишнього й уміння засвітити вогник добра та любові. Отже, написані художниками, професійними і аматорами, портрети дають можливість представити багатогранність особистості А. Луньова.

Першим портрет А.Ф. Луньова був створений відомим московським живописцем, педагогом у галузі психології художньої освіти та виховання Б.М. Неменським (нар. 1922 р.) [10]. Великий друг Пархомівського музею і особисто А. Луньова, надавав всебічну допомогу та підтримку, подарував музею декілька своїх робіт. «Портрет А.Ф. Луньова» (полотно, олія, 57,5x48) був написаний у 1977 р. Образ А. Луньова, попри всі життєві складнощі, сповнений оптимізму, доброзичливості. Це період життя, коли він знаходився в самій гущі художнього життя, коли його освітньо-естетичні ідеї підтримувалися на самому високому рівні, а музей повноцінно функціонував, популяризуючи високохудожню колекцію.

Зовсім інший живописний «Портрет засновника Пархомівського музею А.Ф. Луньова. 2002». (полотно, олія, 60x80) написаний талановитим самодіяльним харківським художником Г.М. Бережним (нар. 1940 р.). [3, с. 129].

Це один із останніх прижиттєвих портретів А. Луньова, написаний з натури у його квартирі, коли він був відсторонений від роботи в музеї. Аскетичний образ сповнений внутрішньої гіркоти, досить стриманий емоційно, з живим проникливим мудрим поглядом. Художника і мистецтвознавця поєднували довгі роки творчої дружби. Тому портрет сповнений і глибокої підтримки, і глибокого співчуття, і є певним віддзеркаленням сторінок біографії А. Луньова.

Наступний портрет «Заповіт А.Ф. Луньова. 2004–2005» [(полотно, олія, мозаїчний кольоропис, 78x95) написаний сучасним харківським художником О.А. Лазаренко (нар. 1961 р.). Один із ініціаторів і активних учасників творчого художньо-мистецького об'єднання харківських художників «Буриме» (1990) та започаткування й створення проекту «Цивілізація любові» [4, с. 52]. Виконана в авторській техніці живопису художня композиція, присвячена А.Ф. Луньову, написана в живописному циклі автора «Діалоги з мистецтвом» [4, с. 54].

Знаючи і близько сприймаючи ідеї портретованого, художник у символічних образах Цариці Нефертіті, пархомівського Покровського храму, іконописних святих, використаних при створенні художнього образу, показав сутність його цінностей і мистецтвознавчої, музеєзнавчої, пам'яткоохоронної діяльності. Цей портрет – шана визначному музеєзнавцю, людині, яка більш за все надавала пріоритети духовним цінностям.

Наступний у цій галереї «Портрет А.Ф. Луньова. 2005» (полотно, олія, 90x70) створений харківською художницею Н.С. Вербук (нар. 1949 р.) [13, с. 40]. Художниця глибоко прониклася й наслідує ідеї естетичного виховання сільського учителя, високо цінує значення створення музею. Шануючи досягнення музейно-мистецької діяльності А. Луньова, художниця в 2004 р. започаткувала щорічну творчу Премію імені А.Ф. Луньова для студентів історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна [14], та в 2012 р. – для учасників «Луньовських читань» [9, с. 4].

Портрет А. Луньова роботи Н. Вербук написаний на фоні будівлі, в якій розміщується музей і над яким дугою окреслена райдуга – символ створеного ним однойменного мистецького клубу. Вираз обличчя стриманий, спокійний, дещо примружений погляд. Світлі, ніжні різнобарвні кольори, які художниця використала для зображення і самої постаті А. Луньова, і пейзажного сюжету, і предметних елементів полотна, підкреслюють оптимістичність і життєздатність його справи, направленої на гармонізацію духовністю життя.

Окрім живописних творів, слід згадати і графічний портрет «Директор музею с. Пархомівка Афанасій Федорович Луньов. 1986» (папір, олівець) сумського художника Д.О. Чуднова (10.05.1927–2012).

У цьому портреті художник утілює живі враження від короткої зустрічі із засновником музею. Портрет написаний із натури, передає і притаманну А. Луньову посмішку, і відсвічену внутрішню глибину, привітність, і доброту. В портреті відчувається позитивне сприйняття невідомої, хоча, можливо і начуваної особистості, що важливо для неупередженої характеристики постаті А. Луньова, і дійсно тієї принакності, яка полюбила багатьох, не лише тих, хто його близько знав.

Прижиттєвий «Портрет А.Ф. Луньова. 1999» (дерево, інкрустація, маркетрі, 57x45)

створений до його 80-річного ювілею місцевим (сmt. Котельва) майстром декоративно-прикладного мистецтва, заслуженим майстром народної творчості України М.Д. Переяславецем (1946–2010).

У складній декоративній техніці маркетрі автору вдавалося з допомогою різних відтінків невеликих шматочків шпону різних порід дерева створювати колористичні роботи. Виконані в цій техніці портрети відрізняються тонкою кольоровою гамою, пластичністю ліній, образною характеристикою [12, с. 2]. Портрет відрізняється живописністю виконання. Автору вдалося створити психологічний образ, передати світлий внутрішній стан, який добре підкреслюється контрастом темного фону і світлого кольору одягу. Він наділений цілеспрямованим вольовим поглядом, молодим юнацьким завзяттям, що завжди було притаманно душевному стану А. Луньова.

Два портрети А. Ф. Луньова створені М.Ф. Федорякою (нар. 1946 р.) («Портрет А.Ф. Луньова» (2002, авторська техніка, аплікація, тканина, 21х22). Учень і друг А.Ф. Луньова, один із активних членів клубу «Райдуга», агроном за фахом (Заслужений агроном України) все життя пропрацював у рідному селі, мав ступінь кандидата сільськогосподарських наук. Постійне спілкування з учителем надихало не лише на колекціонування (колекціонує твори місцевих художників), але і на творчість у оригінальному жанрі – роботі з тканиною [15, с. 345]. Сюжети його картин – це й ікони, і пейзажні композиції, портрети. Обидва портрети А. Луньова створені в авторській техніці, заснованій на принципі аплікації тканиною. З допомогою самобутнього підходу автору вдається використовувати і лінію малюнку, і надавати певну живописність композиціям. Автору важливо було показати учителя для якого музей, який став сенсом його життя і найголовнішим дітищем.

А.Ф. Луньов став одним із визнаних засновників сучасної музейної педагогіки в Україні. Ще за життя він був авторитетним фахівцем своєї справи, хоча, можливо, до певної міри, і не отримав належного офіційного визнання. Його ім'я з плином часу посідає все більш гідне місце в історії культури України. Добра пам'ять, поза усіляким сумнівом, назавжди лишиться вписаною в здобутки вітчизняної педагогіки та музеєзнавства. Приклад його подвижницької діяльності буде надихати не одне покоління на творче, натхненне служіння своїй справі заради добра, краси життя на землі.

Джерела та література

1. Афанасій Федорович Луньов. Статті, спогади, документальні матеріали / Упор. О.Г. Павлова. – Х. : Тимченко, 2009. – 234 с.
2. Афанасій Федорович Луньов у образотворчому мистецтві. Альбом / Укладач О.Г. Павлова. – Х., 2014. – 16 с.
3. *Бережной Г.* Живопись. – Х. : Майдан, 2003. – 144 с.
4. Коло буриме. Живопис, графіка, скульптура. Каталог виставки, статті. – Х., 2005. – 124 с.
5. *Лернер Л.В., Маркин Э.Б.* Сколько цветов у «Радуги», или Дни Афанасия Лунева. – М. : Педагогика, 1990. – 228 с.
6. *Лунев А.Ф.* Пархомовская сокровищница : Фотоочерк. – Х. : Прапор, 1975. – 40 с.
7. *Лунев А.Ф.* Пархомовская сокровищница : Фотоочерк ; 2-е изд. – Х. : Прапор, 1983. – 48 с.
8. *Луньов А.Ф.* Пархомівський історико-художній музей: сторінки історії та сьогодення // Скарбниці національної культури : Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). – Х. ; Пархомівка, 1995. – С. 4–8.
9. «Луньовські читання». Матеріали науково-практичних семінарів (2010–2014 рр.). – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 202 с.

10. *Манин В.С.* Борис Михайлович Неменский. – М. : ЗАО «Locus Standi», 2009. – 160 с.
11. *Павлова О.Г.* Лунев Афанасий Федорович // Православная энциклопедия Харьковщины / Авт. идеи и рук. проекта В.В. Петровский ; Сост., отв. ред. А.Д. Каплин. – Х. : Майдан, 2009. – 564 с.
12. Переяславец Микола. Заслужений майстер народної творчості. Альбом. – Полтава : Дивосвіт, 2006. – 18 с.
13. Посьята часові. Ніна Вербук. Живопис. Графіка. Альбом / Ред., упор. О. Денисенко. – Х., 2009. – 90 с.
14. Премія імені А.Ф. Луньова Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (2014–2010 рр.). – Х., 2011. – 8 с.
15. *Юхно І.О., Кукса М.Ф.* Край наш Краснокутський. Історичний нарис із найдавніших часів до сьогодення. – Полтава : Дивосвіт, 2008. – 388 с.

Павлова О. Постаць музеєзнавця А.Ф. Луньова в контексті образотворчого мистецтва (до 95-річчя від дня народження)

У статті висвітлюється життя і діяльність організатора художнього музею у с. Пархомівці на Харківщині А.Ф. Луньова. Звернута увага на унікальність різнобічної художньої колекції музею. А також представлена характеристика портретної галереї А.Ф. Луньова, створена мистцями у різних художніх техніках.

Ключові слова: А.Ф. Луньов, Пархомівський музей, клуб «Райдуга», колекція, художник, образ.

Павлова О. Личность музейоведа А.Ф. Лунева в контексте изобразительного искусства (к 95-летию со дня рождения)

В статье освещается жизнь и деятельность организатора художественного музея в с. Пархомовке на Харьковщине А.Ф. Лунёва. Внимание обращено на уникальность разнообразной художественной коллекции музея. А также представлена характеристика портретной галереи основателя современной музейной педагогики А.Ф. Лунёва, созданная художниками в разных художественных техниках.

Ключевые слова: А.Ф. Лунёв, Пархомовский музей, клуб «Радуга», коллекция, художник, образ.

Pavlova O. The Figure of the museologist A.F. Lunyov in the Context of Fine Art (to the 95th anniversary)

The article deals with the life and work of A.F. Lunyov, the art museum organizer in the village of Parhomivka, Kharkiv Region. The attention is paid to the uniqueness of diverse art collection of the museum. And also the characteristics of the portrait gallery by A.F. Lunyov, created by artists in various art techniques is presented.

Key words: A.F. Lunov, Parkhomivka Museum, the club «Rainbow», a collection, an artist, an image.

[надійшло до редакції: 07.10.2014 р.]

УДК 929:61(477.51)

Олександр РАХНО
(Чернігів)

Земська діяльність М.А. Іскрицького

Михайло Андрійович Іскрицький (1873–1931) – уродженець Чернігівської губернії, відомий свого часу громадсько-політичний діяч, депутат II та III Державної думи, брав активну участь у громадському житті Чернігівщини. Однак у сучасній історіографії інформація про життєвий шлях та земську діяльність М.А. Іскрицького фактично відсутня. Дана стаття має на меті певною мірою заповнити цю прогалину.